

F. J. Wiedemanni keeleauhind

Ferdinand Johann Wiedemanni¹ keeleauhind tõstab esile inimesi, kellel on väljapaistvad teened eesti keele ees: eesti keele uurimisel, korraldamisel, õpetamisel, propageerimisel või kasutamisel.

Auhinna mõtte algatasid 1988. aastal **Irma** ja **Jüri Sild**. **Rudolf Rimmeli** vahendusel pälvis see nii kirjanike kui ka keeleteadlaste heakskiidu. Kavatsus sai teoks 20. märtsil 1989, kui Lääne-Virumaa Energia kolhoosi juhatus asutas Jüri Silla ettepanekul F. J. Wiedemanni keeleauhinna. Esialgu andsid auhinda välja Energia kolhoosi põllumehed, hiljem püsis see elus tänu Jüri Sillale. Eraalgatusliku auhinna andmist toetasid oluliselt ka Väike-Maarja vald, Eesti Keele Sihtasutus ning Haridus- ja Teadusministeerium. Wiedemanni keeleauhind anti selle olemasolu algusaastail pidulikult kätte emadepäeval: alul Energia kolhoosi ennistatud Mädaapea mõisas, aastail 1993–2003 Väike-Maarjas. Ürituse kavva kuulus igal aastal laureaaditamme istutamine.

15. oktoobril 2003. aastal Riigikogus vastu võetud seaduse järgi on F. J. Wiedemanni keeleauhind riigi autasu, mis sarnaselt riiklike teadus-, kultuuri- ja spordipreemiatega antakse kätte vabariigi aastapäeval 24. veebruaril Toompeal. Auhinna määrab Eesti Vabariigi valitsus keeleauhinna komisjoni ettepaneku alusel igal aastal ühele isikule. Komisjon lähtub ettepaneku tegemisel talle saabunud esildistest (eesti keelega tegelevatelt institutsioonidelt, Haridus- ja Teadusministeeriumilt, keeleauhinna laureaatidelt).

F. J. Wiedemanni keeleauhinna on saanud **Henn Saari** (1989), **Hella Keem** ja **Erich Raiet** (1990), **Pent Nurmekund** (1991), **Rein Kull** ja **Valev Uibopuu** (1992), **Rudolf Karelson** ja **Uno Liivaku** (1993), **Nikolai Baturin** ja **Paul Saagpakk** (1994), **Lennart Meri** (1995), **Juhan Peegel** (1996), **Eduard Leppik** (1997), **Mari Must** ja **Huno Rätsep** (1998), **Tiiu Ereht** ja **Uno Mereste** (1999), **Ellen Uuspõld** (2000), **Ülle Viks** ja **Eduard Väari** (2001), **Valdek Pall** (2002), **Mati Hint** ja **Helju Vals** (2003), **Viivi Maanso** (2004), **Haldur Õim** (2005), **Heldur Niit** (2006), **Kristiina Ross** (2007), **Mati Ereht** (2008) ning **Ilse Lehiste** (2009).

2005. aasta detsembris asutasid Wiedemanni keeleauhinna laureaadid Eesti Rahvuskultuuri Fondi eesti keele õppe ja rahvusliku kasvatuset toetuseks.

Traditsioonid, mis loodi keeleauhinna olemasolu algaastail – laureaadi esinemine, tamme istutamine – on säilinud ja neid on edasi arendatud. Iga aasta aprillikuus toimub Väike-Maarjas nüüd juba rahvusvahelise konverentsi mõõtu keelepäev, kus peaettekandega esineva laureaadi kõrval astuvad üles ka auhinnakandidaadid.

Selle aasta 30. aprillil toimunud keelepäeval tegi peaettekande rahvusvaheliselt tuntud foneetik ja fonoloog, Ohio ülikooli professor **Ilse Lehiste** teemal „Nimetavalisi liitumisi Wiedemannil ja tänapäeval“. Muljet avaldavalt lihtne ja selge, kerge huumoriga pikitud esitus tekitas publiku hulgas elava vastuvõtu.

Auhinnakandidaadidena astusid üles **Krista Kerge** Tallinna Ülikoolist ja **Jaan Kaplinski**. Kaplinski võttis oma ettekandes „Kui soomeugrilik on eesti keel?“ vaatluse alla tähenduslikku üldistust sisaldavad sõnapaarid *käed-jalad*, *suud-silmad*, *risti-põiki* jne, leides sisult ja funktsioonilt sarnaseid sõnapaare nii soomeugri kui ka teistest keeltest. Krista Kerge ettekande „Keeletu üksindus ja kooselu“ tekst ilmub Õiguskeele käesolevas numbris.

Konverentsi lõppedes siirduti kirikumõisa parki ehk keeletammikusse, kuhu istutati Ilse Lehiste laureaaditamm.

Ürituse õnnestumise nimel olid vaeva näinud Haridus- ja Teadusministeerium, Emakeele Selts, Väike-Maarja vallavalitsus ja Väike-Maarja Gümnaasium.

[1] **Ferdinand Johann Wiedemann** (1805–1887) on XIX sajandi silmapaistev keelemees. Tema elutööks peetakse üle 50 000 sõna ja sõnaühendi sisaldavat, 1869. aastal ilmunud eesti-saksa sõnaraamatut. See on ulatuslik sõnavarakogu, millest ammutas materjali enamik järgnevate põlvete keelekorraldajatest. Wiedemanni sõnaraamatut kasutas ka eesti terminoloogia *grand old man* Johannes Voldemar Veski, kel on teeneid ka õiguskeelekorralduses.